

Сергій ВАКУЛИШИН
(м. Київ)

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ У СПРАВІ ВІДНАЙДЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПРАВДИ

Скульптурне зображення заможного українського хлібороба на Кузнечній вулиці (пізніше – Горького) зустрічає кожного, хто йде вулицею Саксаганського. Наріжний будинок під № 26/26, звичайно ж., бачив Павло Тичина, коли проживав на цій самій Кузнечній. Скульптурний сіяч на горішньому фризі чимось нагадує мені шляхетну постать славетного композитора Олександра Кошиця. Цей будинок „початку ХХ сторіччя”, як стверджує текст охоронної дошки під егідою “Української ... Соціалістичної Республіки”, був свідком голодомору...

Недавно я консультував шкільну вчительку, яка надзвичайно переймається найбільшою трагедією нашого народу. Навіть вона спочатку не збагнула жаху 1933 року на прикладі окремого села. Абсолютна кількість жертв, можливо, не справляє належного враження. Єдино правильним методом доведення до слухачів кількості жертв має бути вираження його у відсотках.

Ще наочніше окреслює це історичне явище приклад Григорія Грабовича: «Уявімо собі журнальну сторінку таким собі полем завбільшки два гектари, де кожний знак, кожна літера – це труп (дитини чи дорослої людини); їх поховано щільно – не в нормальному розташуванні могил... І кожний рядок у журнальній колонці – це приблизно 30 трупів. А кожний абзац – хутір або село. І кожна шпальта – приблизно 10000 літер-душ – це вже велике селище міського типу. Одне слово, кожна шпальта – це чимале кладовище. І щоб нарахувати до семи мільйонів, треба 700 таких шпальт...» Це більше, ніж дві річні підшивки нашого журналу. (Грабович Г. Голодомор і пам'ять. Критика. – 2003. – Число 12. – С.10.) Здається, залишається актуальним й інший прийом, застосований автором у вересні 1993 року. Тоді я мав виступити перед учнями другого класу. Спілкування з маленькими дітьми спонукало до максимальної доступності викладу проблеми. Я запропонував їм згадати кількість поховальних процесій, які вони бачили під час літнього відпочинку у родинних селах. З'ясувалося, що – одну, дві чи три. Лише одна дівчинка згадала, що бачила близько десяти похоронів у їхньому містечку... І вже після цього я повідомив чисельність померлих 1933 року жителів села – отут, на місці їхньої школи: понад 200...

Потребує усвідомлення широким загалом термінологія, що її доцільно вживати у відповідних випадках. Маю на увазі те, що від стану повноцінного харчування до явища голодомору можливо виокремити кілька етапів, а саме: недоїдання, епізодичне харчування, голодування, ерзац-харчування, суцільний голод.

2002 року київська міська організація Товариства «Меморіал» ім. В. Стуса розробила орієнтовні тези бесід з дітьми та учнівською молоддю:

1. 70 років тому загинуло кілька мільйонів українців. Називають різні показники трагедії – від 4-х до 10-ти мільйонів; середнє число – близько СЕМИ мільйонів (саме це число є в тексті пам'ятника “Українцям – жертвам російського комунізму, жертвам Голодомору”, відкритого в американському Лос-Анджелесі 1983 року).

Тоді, навесні 1933 року, в Україні щодня помирало голодовою смертю до 25000 людей, щогодини – близько 1000, щохвилини – 17.

2. Минуле ХХ сторіччя увійшло до всесвітньої історії найкривавішими війнами. Зокрема, на фронтах Другої світової війни загинуло 2,5 мільйона українців. Отже, за кількістю жертв трагедія Голодомору переважає наступне воєнне лихоліття. Крім того, німецько-російська війна точилася чотири роки, а трагедія Голодомору тривала близько півроку (з кінця 1932 до кінця весни 1933 року).

Зокрема, в селах біля Києва (Пирогів, Троєщина, Жуляни та ін.) пересічно вмирало 23 % населення, а з фронтів Другої світової війни не повернулось 11 %.

3. Війна супроводила людство з давніх давен, а штучний голодомор винайшли російські комуністи. Саме комуністичні органи керували вивезенням хліба з колгоспів та селянських садиб. Саме комуністична влада, коли вже почався масовий мор, заборонила допомагати міжнародним добродійним колам.

4. Межі теренів в ССРСР, заселених у той час етнічними українцями, збігаються з районами, які охопив лютий голод. Відомо, що в Російській Федерації з двох сусідніх сіл вимирало те, якого більшість становили українці.

5. Тогочасна структура населення УСССР суттєво відрізнялася від ситуації початку ХХІ ст., а саме – до 80 % проживало в селах і було обернено в колгоспне рабство.

6. На жаль, ми не бачимо нині в наших населених пунктах монументів, рівновартих пам'яті жертв Голодомору. Але вже сьогодні необхідно працювати над ескізами та проектами, залучаючи до цього обдарованих юних митців.

7. Конче необхідно записувати спогади, свідчення очевидців від них самих та їх родичів, а також збирати документи і предмети, які збереглися в селах з того часу, формувати колекції реліквій і започатковувати шкільні музеї.

Безперечно, допоможе педагогу довести тогочасні реалії підбірка цін у Києві. Отже, 1933 року кияни платили за хліб чорний пайковий 0,24 руб. за кілограм, за хліб комерційний – від 2,5 до 4,9 руб., за хліб білий – від 2,4 до 14,6 руб., за пшоно – 8,5 руб., за цукор – 24,4 руб., за масло – 39,0 руб., за сало – 48,8 руб.

В той же час ціна 100 г мила становила 2,4 руб., одного літра гасу – від 2 до 10 руб., пари черевиків – від 22 до 26 руб., чоловічого костюму – 80 руб. Один колгоспівський трудовень мав еквівалент у 0,37 руб., пенсія міщанина становила 16,5 руб., платня вартового на заводі – 70 руб. (За спогадами Я. Гулака-Артемівського у кн.: Альманах Українського Народного союзу на рік 1992. – Нью-Йорк: Свобода, 1991. – С.91.).

Кабінет краєзнавства Центру позашкільної роботи Святошинського району зберігає запитання старшокласників місцевих шкіл, заданих ними у листопаді 1993 року – під час засідання історичного клубу:

- Навіщо потрібний був Голодомор? Хто так сильно завинив, що постраждали безневинні люди? Що хотіли довести?
- Чому в людей не було ані хліба, ані іншої їжі, хоча вирощували і жито, і пшеницю?
- Хто був винен у Голодоморі 1933 року?
- Хто 1933 року виступив проти Голодомору?
- В яких областях Голодомор відзначився найсильніше? Яка кількість людей загинула в Києві та в нашому районі?
- Скільки людей померло 1933 року? Який район Києва найбільше постраждав від Голодомору?

– Вважають, що Голодомор охопив сільські місцевості, а в містах не дуже голодували, бо люди мали хліб. Чи це так? Чи відчували голод по містах?

– Чи були випадки людоїдства у містах?

– Чи ведуть зараз роботу з дослідження Голодомору, хто цим займається?

– Чи існують окремі кладовища померлих 1933 року в Києві та області, де саме?

Ніби підтримуючи заочний діалог з київськими школярами, професор Неаполітанського університету Андреа Граціозі формулює і такі проблемні запитання:

– Як позначилися ті 7 – 8 місяців, упродовж яких померли мільйони, на населенні? Як змінили колективну психіку моторошні смерті дітей, дружин, чоловіків, рідних і друзів?

– Як вплинули голод і смерть на релігійну практику і душі пастви?

– Який вплив справив голод на те, як міське населення будувало свої стосунки з селом? (Наведено за виданням: Критика. – 2003. – Число 12. – С.19.)

“Щоб подібна трагедія більше ніколи не повторилася, сторінки страшного минулого треба знати. І не лише українцям. Але й росіянам, у тому числі й тим, хто гадає, що українці й росіяни – брати, і між ними не повинно бути жодних кордонів, – стверджував Володимир Маленкович у журнальній статті 1983 року. – ...Кордон був, і його добре знали українські втікачі, яких там зустрічали кулі солдатів з військ НКВД, і російські мешканці прикордонних сіл – ті, що бачили за десятки метрів від себе трупи розпухлих від голоду українських селян. По той бік кордону». (Цит. за виданням: Голод в Україні. 1932 – 1933: Вибрані статті. – Луцьк: Терен, 2006. – С.11.)

І коли читаєш нині тезу про «...порятунок українців українцями та **представниками інших національностей у прикордонних з Росією, Білорусією районах**» у положенні про Всеукраїнський конкурс робіт школярів та педагогічних працівників «Голодомор 1932 – 1933 рр. Україна пам’ятає», – напрошується думка про некомпетентність фахівців Міністерства освіти, або ж про їх принципову позицію. Мабуть–таки – другий варіант, оскільки у напутніх вказівках учителям історії (перед початком 2007 – 08 навчального року, вміщених у відомчому інформаційному збірнику МОН) проблема Голодомору геть відсутня, тоді як про «ВВВ» розписано на декілька сторінок дрібним текстом!

Принциповішою виглядає позиція столичного Головного управління освіти і науки, яке ще 2000 року назвало Голодомор **найбільшою трагедією в історії українського народу**. (З історії самоврядування та демократії у Києві: Посібник для учнів старших класів. – Київ: Інститут громадянського суспільства, 2000. – С. 170.)

...Сьогодні музей історії Святошинського району – єдиний у столиці, що комплексно досліджує і представляє історію одного адміністративного району Києва. Особливістю експозиції цього музею є те, що проблематика Голодомору раз у раз постає перед відвідувачами: у вступному розділі вони бачать “скарби бабусиної скрині”, що дивом уціліли у вихорі страхіть ХХ сторіччя, в археологічному – уламок жорна, про яке мріяли українські селяни у 1932 – 1933 років.

У розділі, присвяченому історії місцевих сіл, можна побачити борщівський хліб – і листівку 1963 року з моторошною картиною пензля Богдана Певного

(США)... На місці індустріального „монстра” в період 1931 – 1934 існувала тракторна станція, яка задушила добрих два десятки під- київських сіл... Знайомлячись з обставинами існування танкодрому (1930 – 53рр.) та спорудження Укріпленого району (1929 – 34 рр.), екскурсанти замислюються над тим, якою ціною здобуто славетну міць сталінської Червоної армії...

СВЯТОШИНСЬКИЙ РАЙОН – 2008
Ювілейні дати місцевої історії

- 20** років надважкому транспортному *літакові АН-225 „Мрія”*.
Тоді ж (1988) розпочато забудову житлового району „Біличі”.
- 25** років легкому транспортному *літакові АН-74* та мотодельтаплану Т-4.
Тоді ж (1983) споруджено Електротехнічний завод.
- 30** років „швидкісному трамваю”.
Тоді ж (1978) розпочато забудову житлового району „Південна Борщагівка”.
- 35** років з часу утворення *Ленінградського адміністративного району*. (1973)
- 50** років з часу творення легкого багатоцільового *літака АН-14 „Пчёлка”* (1958).
- 60** років з часу створення *гелікоптера Ми-1*.
Тоді ж (1948) засновано Борщагівський *хіміко-фармацевтичний завод*, а також розпочато забудову *Авіамістечка*.
- 65** років з часу *боїв на західних околицях* міста, ведених Червоною армією за здобуття Києва (1943).
- 75-річчя Голодомору**, влаштованого комуністичним режимом СРСР, жахливі наслідки якого мали місце й на наших теренах (1933).
- 85** років з часу утворення першого Святошинського р-ну (1923).
- 95-річчя „петлі Нестерова”**, виконаної уперше в світі над Святошинським летовищем (1913).
- 105** років з часу заснування селища Коцюбинське (1903).
- 110** річчя святошинського *трамваю* (1898 - 1983).
- 145** років з часу *польського повстання*, фрагменти якого відбувалися й на наших теренах (1863).